

Op zijn netst. Op de film in de ruit van de treincoupé schieten water, weg en weide overzichtelijk voorbij.

Het blikveld is afgemeten en uitgespaard, gemillimeterd en geföhnd. Lijntjes boom snijden het land in vlakken. Volkstuintjes liggen keurig in het gelid, met gepaste variaties in de omheiningen: het hek is van heg of paaltjes, van draad of prikkels, maar een hek is een hek.

De lucht, strak en blauw, past zich vandaag aan.

Vlakken en lijnen – het land van Mondriaan.

„En van Rubens”, vindt Louis le Roy.

Als kunsthistoricus schrijft hij een boek over beide schilders als de twee uitersten van een denkwereld. Zijn voorkeur gaat uit naar Rubens, naar tierende weelderigheid en een woud van details die één groot, barok geheel vormen. Rubens is voor Le Roy het linnen symbool van de complexiteit, het toverwoord uit zijn filosofie.

Wandeling

Maar we laten de theorie even aan de boeken en maken een wandeling door de Groningse nieuwbouwwijk Lewenborg, en vooral door dat deel van de wijk dat 'Le Roy Gebied' heet, al is de naamgever er niet echt tevreden over.

Ruim vijftien jaar geleden kreeg de denker uit Friesland – hij woont zelf in een dorpje bij Heerenveen – de kans om het openbare groen in de nieuwe wijk op zijn eigen, revolutionaire wijze in te richten.

Of beter: om dat niet in te richten. Want daar gaat het om bij Le Roy: de natuur haar gang laten gang, in samenwerking met de mens. Niks afbakenen. Niks gazonnetje of kiezelrij, tenminste, niet als die achter een bureau zijn bedacht.

Aan de ruimte tussen de bebouwing in het Le Roy Gebied komt geen plantsoendienst te pas. Iedereen mag zich daar uitleven, de natuur voorop.

De anarchie van het groen.

Tuintjes lopen in elkaar over of monden uit in een aangename wildernis van curieus begroeiende heuvels rond een veld met lange grassen. Een windmolen torent boven een dijenstal uit. Van inmiddels al danig verweerde bielzen is een kringetje opgetrokken lat de trotse naam 'amfiteater' draagt. Aan een van de sloten met riet en wilde riarbarber ligt een schelpenstrandje.

Speeltuig

Voor kinderen en zich jong voelende volwassenen is er veel speeltuig van hout. Een oit gebouwde hut is in de grond aan het erdwijnen, maar vier jongens zijn al weer ezig op enge hoogte tussen de bomen een feuwe te timmeren.

Paden zijn soms aangelegd met letterlijk oor de hand liggend gesteente. Soms ook iet. Als het regent, maak je gemakkelijk en zwieper in de modder. Wie daar last van eeft, moet zich zelf maar een weg banen.

„In je eentje kun je alles veranderen. Er ijn enthousiastelingen die achter hun huis eginnen en dan honderd meter doorgaan”, egt Klaas Hofman, voorzitter van de Beersgroep. „We bemiddelen en zorgen eoor dat er materialen worden aangeschaft, e rest moeten de mensen zelf doen.”

/rijheid

De bewoners hebben daarbij een grote late van vrijheid. Vergunningen om te bou-

ten, te planten en te knippen zijn niet nodig.

Hofman: „Als iemand plastic wil gebruiken dan kan dat, al zijn we er geen voorstander van. En omdat we de begroeiing de vrije loop laten, is het moeilijk om een grasveldje te onderhouden. Een van de bewoners heeft heel precies een Engelse tuin aangelegd. Heel mooi, maar je moet je rotschoffelen.”

Er is dus veel mogelijk.

„Maar wat iemand gebouwd heeft, mag een ander niet zomaar afbreken. En alles wat gebouwd wordt, vervalt aan het gebied als iemand verhuist. Wat je maakt is in principe openbaar goed. Een zwembad? Ja, als iemand dat wil aanleggen kan dat. Maar dan moet er geen groot hek omheen komen.”

Het is niet de bedoeling dat er graafmachines worden ingezet. Dan zou één persoon op een weinig natuurlijke manier het hele gebied kunnen inlijven. Het moet handwerk blijven.

Overigens, er zijn maar weinig Lewenborgers die gebruik maken van de unieke mogelijkheden van het Le Roy Gebied.

De voorzitter van de Beheersgroep: „Een kleine minderheid is enthousiast. Op een bevolking van tienduizend zijn er denk ik dertig tot veertig echt actief. Weinig? Misschien, maar dat zijn er nog altijd tien keer zoveel als in andere wijken. Nee, het zijn niet zozeer werklozen. Alle activelingen zijn mensen die al tot hun neus toe in het werk zitten.”

Het Circuit

Gerrit Vos, leraar informatica, is zo'n ondernemende bewoner. Hij woont met zijn gezin pas vijf jaar in het gebied maar heeft er met eigen handen al een heel park van speeltoestellen gebouwd. Eigenzinnige constructies van balken en touwen met waterplassen eronder om het spannend te maken.

„Ik noem het 'Het Circuit', maar ze noemen het ook wel 'De Touwen'. Voor mij is het een mogelijkheid om een jongensdroom te realiseren. Vroeger was ik al bezig met boomhutten.”

Het Circuit groeit met de seizoenen en raakt nooit af. Dat is ook niet de bedoeling. Sterker nog: de eeuwige verandering, het ruimte geven aan de tijd is een sleutelbegrip uit het gedachtengoed van Le Roy.

Gerrit Vos: „Ik ben begonnen met een balk over een sloot. Nou, daar ben je snel op uitgekeken, dus maakte ik er een wiebelbalk en een wipbalk bij. Toen kwam de eerste slinger. We hebben er nou een mooie grote staan. Kun je echt acht meter slingeren.”

Hij gebruikt wel een boor en gewoon gereedschap, maar geen machines. Toch zou de gemeente wat hij geleidelijk opbouwt er in een paar weken neer kunnen zetten. Dan zouden er wel graaf- en hijsmachines ingezet moeten worden.

Zelf doen

„Nee, je moet het zelf doen, het moet je niet te gemakkelijk gemaakt worden. Dan groeit het niet; het is niet organisch. Dit kun je zo niet bedenken, dan zou het te geconstrueerd zijn. Als je een speeltuin ontwerpt op de tekentafel verandert die nooit meer. Het Circuit is constant in beweging. Bij de gemeente wordt altijd gevraagd: 'Wanneer is het klaar?' Maar de tijd heeft geen einde. Het is nooit af.”

Het Circuit trekt veel vooral jeugdige ge-

bruikers, soms helemaal van de andere kant van de stad. Ook Gerrit Vos zelf en andere volwassenen tref je er aan.

Gerrits echtgenote Fennie: „Laatst zag ik nog uit het zolderraam een man stiekum

! Of zal de 'complexiteit' van

dertig jaar overwoekerd hebben?

zodat milieuproblemen zichzelf

oplossen?

ler, kunsthistoricus en 'evolutio-

Natuur uitschakelen, natuur in-

schakelen'.

Maar wetenschappers uit binnen- en bui-

itenland vergapen zich aan zijn

rokken levenswerk in Mildam.

Of aan het naar hem genoemde experim-

ent in een Groningse nieuw-

t nakijken heeft.

hand. Zonder machines, maar

met de natuur en hun eigen 'vrije energie'.

bruikers, soms helemaal van de andere kant van de stad. Ook Gerrit Vos zelf en andere volwassenen tref je er aan.

Gerrits echtgenote Fennie: „Laatst zag ik nog uit het zolderraam een man stiekum

rond-

hem: Vadndkijken. Toen hij dacht dat niemand Dm zag, werkte hij het hele Circuit af.”

ader

zich er ondertussen nog maar zeiden zien. Eens ging hij enthousiast aan de slag maar hij vindt dat de politiek er te veel invloed heeft gekregen. Het contract met Le Roy werd na de eerste tien jaar niet verlengd.

„U begrijpt, het project in Groningen werd te goedkoop. Ze waren bang voor verlies van arbeidsplaatsen bij de plantsoendienst als dit in meer wijken toegelaten zou worden.”

De politiek wil alles ordenen, alles in de ruimte en vooral in de tijd afbakenen. Een teken van 'diversiteit', zegt Le Roy, en daar gaat het milieu aan ten onder. Dat doodt de creativiteit en de betrokkenheid, dat isoleert problemen die in een groter verband geen problemen hoeven te zijn.

Le Roy: „Essentieel is dat het project niet af is, het blijft steeds veranderen. Politici kunnen daar niet tegen. Die willen overal een punt achter kunnen zetten.”

Het is duidelijk dat het Le Roy niet enkel gaat om een pleidooi voor wilde plantsoenen – daarmee deed hij decennia geleden al voor het eerst van zich spreken – nee, zijn ideeën over diversiteit en complexiteit zijn een al omvattende filosofie geworden.

Vrije energie

Een ander belangrijk begrip is voor Louis le Roy de 'vrije energie'. „Daarmee bedoel ik de energie waarmee natuurlijke systemen zichzelf opbouwen en ontwikkelen. De mens, als hoogst complex wezen, heeft de grootste hoeveelheid vrije energie. We hebben vijf miljard aardbewoners, dat betekent een netwerk van vijf miljard vrije-energiecentrales, zo zuiver als wat.”

Toch worden er nog dagelijks nette tuinen en parken aangelegd. En de projecten die op basis van zijn theorieën in het buitenland zijn uitgeprobeerd worden doorgaans toch weer door de boze macht van de politiek gefrustreerd.

Voelt hij zich geen roepende in de woestijn?

„Nee, ik ben een pragmatisch filosoof. Ik zit gewoon te rekenen. De bevolking krijgt veel meer vrije tijd. Werklozen, yutters, studenten en God mag weten wat we allemaal al gefokt hebben. Wat moeten we daar allemaal mee?”

Eco-kathedraal

Wie het allemaal een beetje duizelt, kan het beste in Mildam gaan kijken, een dorpje naast Le Roy's woonplaats Oranjewoud. Daar is hij al meer dan 25 jaar bezig met het bouwen van een zogenaamde 'eco-kathedraal': de uiterste consequentie van zijn leer.

Bij de bouw van een kathedraal waren in het verleden hele generaties betrokken. De eerste generatie legde het fundament, de volgende zette er muren op. Latere bouwers breidden het bouwveld uit of begonnen aan het dak: „De mensen werden geconfronteerd met een levend proces.”

Iets dergelijks staat Louis le Roy voor ogen op het terrein van zes hectare in Mildam, dat hij indertijd als een kale vlakte betrad.

Onder de gezegende handen van de groene bisschop verrees er een 'eco-kathedraal'. Eerst werd het geloof alleen gedragen door de beweging van natuurlijk groen en nieuwsgierige beesten. Maar zes jaar geleden begon de gemeente Heerenveen op zijn verzoek ook alle stratemakersafval op het terrein te plaatsen. Zes maanden later

„Afval noemen ze dat, moet je toch eens kijken!”

Zerk

Een grote variatie van tegels, stenen, stoepbanden, betonfragmenten, ja zelfs stukken pilaar en zerk kwam op het terrein terecht. Le Roy bouwde er met enkel zijn eigen energie – „een kruiwagen gebruik ik alleen in het uiterste geval” – de mooiste torens en muren van. De aanvankelijk vooral natuurkleurige eco-kathedraal begint een imposante stenen kern te krijgen.

„De natuur is dankbaar dat ik haar structuren aanbied. Die planten en stenen gaan iets gigantisch met elkaar aan.”

Onderhoudskosten bestaan hier niet. Het afvalprobleem van Heerenveen is geslonken. Zure regen en andere perversiteiten van de levende natuur hebben geen vat op het gebied. De variatie in planten- en diersoorten is ongekend.

De ene dag staan er Duitse studenten op de stoep. De andere dag biologen uit Bazel of fysici uit Parijs.

Want hij lijkt misschien gek, of op zijn minst zonderling, maar zijn ideeën en de praktische verbeelding daarvan in Mildam en Groningen prikkelen de interesse van wetenschappers uit binnen- en buitenland. Hij heeft er al een eredoctoraat aan overgehouden. En: „De Duitse minister Genscher heeft me gevraagd plannen in te dienen voor het toekomstige Europa.”

Evolutionair

Wie twijfelt aan de juistheid van zijn ideeën kijkt hem in meewarige ogen.

„U denkt natuurlijk dat ik een idealist ben, een revolutionair. Maar dat ben ik niet, ik ben een evolutionair. De samenleving kan geen andere kant meer op. Heel Europa zal over dertig jaar veranderd zijn.”

We fietsen terug van de eco-kathedraal naar zijn huis in Oranjewoud, waar een groot, onafgemaakt schilderij de kamer domineert. Het is een paneel van een schildering die uiteindelijk zestig vierkante meter zal beslaan.

Als schilder kreeg Le Roy zijn eerste ideeën over de wording van de natuur. Hij wilde het landschap verwerken op het doek, maar vond er te weinig bevrediging in: „Ik wilde het liever zelf maken.”

Glas

Nu schildert hij glazen voorwerpen. Zijn hele huis is volgestopt met gekleurde vazen, glazen en schalen. Op de grote tafel in de achterkamer is nog net ruimte voor een kopje thee, maar verder staat alles vol met glas, „zeventienhonderd stuks in totaal.”

Door naar de glazen composities te kijken, kan hij binnenshuis verder groeien in zijn wereld: „Als je er vlak voor staat, neem je allerlei details waar, dat is de diversiteit van het glas. Maar van grotere afstand is het één complex geheel.”

Hij is nu 66.

Als hij niet op reis hoeft voor een lezing of congres, bouwt hij dagelijks uren aan zijn eco-kathedraal; aan de complexiteit van de natuur, van zijn eigen leven. Met penseel of afvalsteen. Er is geen ophouden.

„Wat is tijd? Tijd is mijn leven, ongedeeld. Ik ga door tot ik dood ga.”

Hoe zal de wereld er dan uit zien?

De denker, somber: „Dan zullen ze wel een hek om dat terrein zetten en entree vragen. Als dat gebeurt, als Mildam een toeristisch tuiste wordt, heeft Mildam een

'De chaos is een rijke bron van mogelijkheden'

MARJO VAN SOEST

FOTO'S HANS VAN DEN BOGAARD

■ *In Frankrijk noemen ze hem Le baron des mauvais herbes, in Duitsland der Öko-Spassvogel, hier kennen we hem als de wilde tuinman uit Oranjewoud, still going strong. Twintig jaar geleden lanceerde hij zijn ideeën over de laat-maar-groeiëntuin. Louis G. Le Roy is nu achtentestig jaar, gepensioneerd leraar creatieve vakken, en heeft nog niets van zijn gedrevenheid verloren. Op zijn weiland in Mildam laat hij puin storten en bouwt hij aan zijn ecokathedralen.*

terwijl zijn glas een complexiteit vertegenwoordigt. Net zoals zijn land in Mildam, waar hij nu al dertig jaar bouwt aan zijn ecokathedralen, en de tuin achter het venster van zijn werkkamer.

Daar staan niet zomaar willekeurige plantjes en dingetjes bij elkaar, daar is in de loop der jaren iets gegroeid, een organisch geheel. De tuin rondom zijn huis, ooit voorbeeld voor heel vooruitstrevend Nederland van hoe een ecologische tuin eruit hoort te zien, nadert het venster als een oprukkende linie van takken en bladeren.

Ooit werd ook hier puin gestort om hoogteverschillen te scheppen. Dat is nu bedekt met vele soorten struiken, planten en plantjes, bijzondere mossen. Nu en dan verplaatst Le Roy eens een tak, of legt wat afvalhout neer. Wieden of snoeien doet hij nooit, gereedschap gebruikt hij evenmin. Alle planten mogen zich uitleven.

Hij volgt mijn blik, zegt: 'Dit is de enige tuin in Nederland waarin nooit wordt gewerkt. Praktisch niet. De natuur doet het allemaal zelf. Als u in

maat komt, is het hier bijna leeg. Vervolgens komen er allerlei soorten planten op, die verdwijnen ook weer allemaal in het systeem. En volgend jaar komt de hele zaak weer aanzetten.'

Maar dan krijg je toch een totalitair bewind van brandnetels en paardebloemen. Wat doet u met de woekeraars?

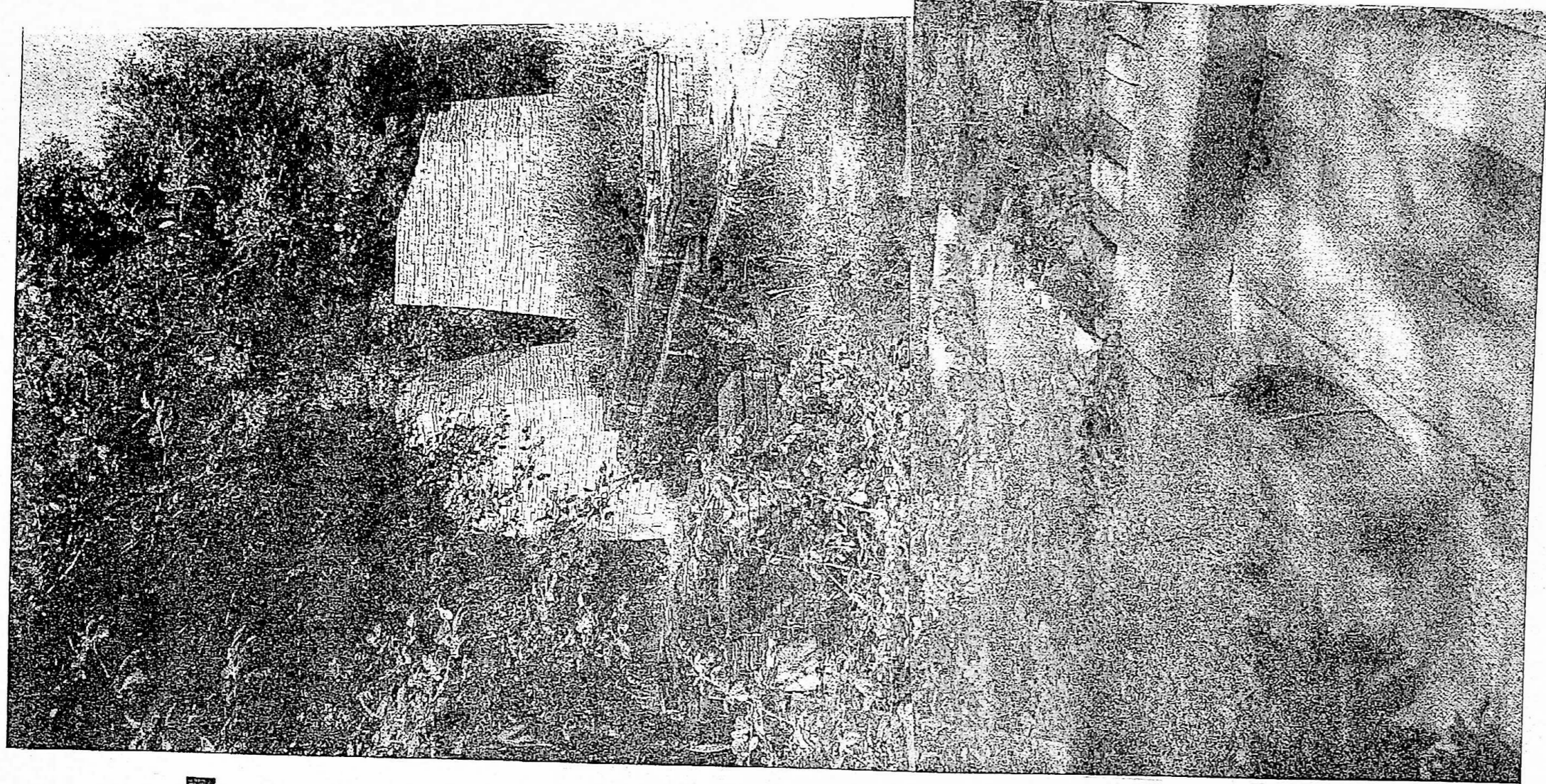
Hij laat een kort, vermoed lachje horen. Weer zo'n sukkel uit de stad. Het antwoord komt op doceertoon. 'Woekeraars zijn planten die binnen een *one layer*-systeem woekereend optreden. Als je een gebied laat uitgroeien tot een hoog complex systeem, kijk naar mijn tuinen, kijk naar het tropisch regenwoud, dan krijg je geen overheersing meer. Daar komen steeds nieuwe activiteiten. De woekeraar gaat er op lange termijn uit, want hij krijgt tegenspel. Maar het kost tijd, en geduld. De planten moeten met elkaar tot een gemeenschap komen. Ik heb geen plan gemaakt voor deze tuin. Ik zet tienduizend dingen uit en ik gazitten. Dan gaan er honderden dingen gebeuren. Maar je moet wel de chaos aandurven. De chaos is een rijke bron van mogelijkheden.'

Midden tussen zijn haag van wilde rozen staat een gele Amerikaanse aronskelk die in het voorjaar bloeit met enorme bloemen. Die staat er al twintig jaar, vertelt Le Roy. Daarnaast groeien heel lijne plantjes, stinseplanten, die staan er ook al heel lang. Brandnetels, als die twintig jaar bezig zijn, dan gaan ze vanzelf weg. Woekeraars be-

aten we het over één ding eens zijn,' zegt hij al na een minuut. 'Als we 't moeten hebben over de natuur, laten we het dan niet hebben over de plantjes en de bloemetjes en de bijtjes. Wij mensen hebben over te leuteren. Dan moeten we het hebben over natuurlijke processen. Heeft u mijn stuk goed gelezen?'

De toon voor de eerste helft van het gesprek is gezet. Voor hem op tafel ligt een kleurenfoto van een dame in een schitterende bloemennuin. Hij wijst ernaar en zegt: 'Of een huisje leuk tussen de bloemen staat, dat heeft niets met natuur te maken. Die mevrouw daar in dat volkskruintje zit te midden van een *diversiteit*. Ze heeft alles op esthetische wijze bij elkaar gezet: daar de monnikskap, daar de gele lis. Prima, daar ben ik niet tegen. Ik constateer alleen een feit. Maar als u van mij verwacht dat ik een verhaal houd over hoe een mooie tuin eruit moet zien, dan bent u bij mij aan het verkeerde adres. Ik ben niet geïnteresseerd in een/mooie tuin.'

We zitten in zijn werkkamer in Oranjewoud. Op tafel staat een deel van zijn opmerkelijke glasscollectie, afkomstig uit alle delen van de wereld, in alle kleuren en vormen. Tegen de wanden enkele van zijn grote schilderijen van dat glas, onderdeel van een reeks. Een mooie verzameling, merk ik argeloos op, wijzend naar de schalen, vazen, flessen en siervoorwerpen. Four. Een verzameling veronderstelt een diversiteit,

staan niet – voor wie geduld heeft. Hoe kunnen anders zijn stinseplantjes overleven? Maar zo lang wil niet iedereen wachten, opper ik.

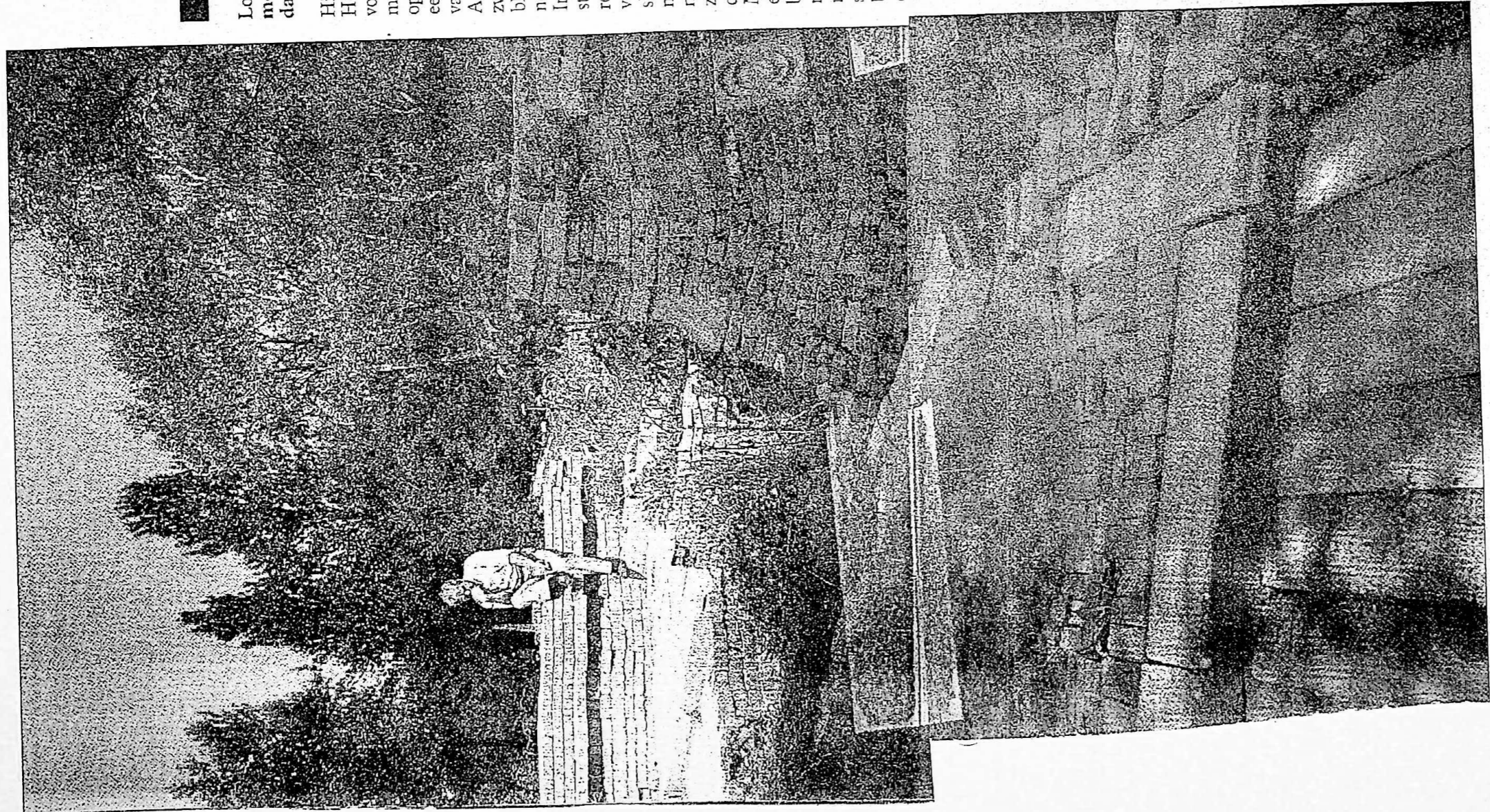
'Prima, ik gun ieder het zijne. Mensen streven een bepaald plaatje na. Het moet mooi zijn en het moet zo snel mogelijk klaar. Maar het kost tijd om mooie dingen tot stand te brengen. Kathedralen zijn ook organismen die gegroeid zijn. Hoe denk je anders dat in zo'n klein Frans dorp tussen de kippenrennen zo'n fantasieus bouwwerk kon ontstaan? Het begon ermee dat de bevolking generaties lang tegen de funderingen aan zat te kijken.

Dat wil ik u ook tonen in Mildam: de man begint met een kaal stuk grasland – en moet je zien wat er nu staat. Vakhij zeggen: het bestaat niet dat het gemaakt is in zo korte tijd. Dan zeg ik: ik heb ook nooit geweten

dat het kon. Twaalf miljoen kilogram steen heb ik op mijn land verwerkt. Honderden tientonniers. Weet u wat dat betekent?'

Ruim dertig jaar geleden kocht Le Roy in Mildam een vier hectaren groot stuk weiland, door hem ironisch 'cultuursteppe' genoemd. Hij beplante het gebied, naar eigen zeggen zoals een marktkoopman zijn waren etaleert: volstrekt willekeurig, en strooide overal zaden. Vervolgens bouwde hij met blote handen, zonder architect, zonder bouwtekening, zijn eigen mooie grote atelier, dat later het centrum van zijn te bouwen ecokathedraal moest worden. Een waterpas was niet nodig; voor de juiste lijnen vertiefte hij zich op

Louis Le Roy: 'Ik heb alles versleept met mijn blote handen. Hoe dacht je dat ze vroeger piramides bouwden?'

Hij klopte nogmaals aan bij de gemeente Heerenveen. Of ze zo vriendelijk wilden zijn voortaan het stratemakersalva niet op de gemeentelijke stortplaats te deponeren, maar op zijn lap weiland. In oktober 1983 reed de eerste tientonner zijn land op, tot op de dag van vandaag zijn er zeventienduizend gevolgd. Alles te zamen daalde een zeventienduizend ton zware mix van stoepranden, klinkers, basaltblokken en rioolbuizen op Le Røys land neer. Het karwei kon beginnen.

Inmiddels zijn er op zijn land uitgestrekte stenen terrassen ontstaan, metershoge torens opgestapeld en grote waterpartijen verwerkt. 'En altijd kijken de mensen stuiks om zich heen om te kijken waar de machines staan. Maar er zijn geen machines. En dan zeggen ze: dat u op uw leeftijd zo'n gigantische berg afval wilt verwerken, daar kunnen wij begrip voor opbrengen. Maar dat u het zeventienduizend maal achter elkaar wilt doen en dat zolang u leeft wilt blijven doen - daar kunnen wij met de pet niet bij. Dan voer ik maar weer aan dat ik mijn werk als een vorm van *jogging* beschouw. Ik ben nog maar pas begonnen, begin voor mijn gevoel dagelijks opnieuw en het hele project kost mij geen cent. En ik

wijs erop dat eekathedraalen kunnen meehelpen het leefmilieu te verbeteren. Als u ziet wat voor een enorm energieverlies wij lijden door mensen aan de kant te zetten met de mededeling: ga maar fietsen, of naar de Galapagos. Terwijl er duizenden zijn die zeggen: ik zou zo graag een bijdrage leveren. Nee, zegt de planoloog, ik heb dit systeem al voor honderd procent uitgekiend en daar kom jij niet tussen. Wat een bekrompenheid. We hebben tijd en geld over, zitten met werkloosheid, een jeugd die zich verveelt. Laat ze een eekathedraal bouwen. De mens moet weer drager worden van een natuurlijk proces. Dat is goed voor het milieu ook, want zure regen krijgt hier geen vat op. Die is alleen slecht voor monocultuur, maar die vind je niet op mijn land.'

Mevrouw Le Roy noodt voor de lunch: pannenkoeken en soep. Onder het eten bekent ze 'zo hier en daar wel eens een tak weg te snoeien'. En toch ook te kunnen genieten van een nederig detail uit het barse geheel rond haar huis. Waarom kom ik niet eens terug in het voorjaar, de botanische rozen zijn dan zo prachtig. Le Roy broemt wat boven zijn soep.

Het gesprek komt op erkenning. In het buitenland wordt hij oversteeld met concrete eerbewijzen. Hier is hij ereburger van Heerenveen. 'Zodat ze kunnen zeggen: we hebben hem alle eer gegeven. Ik zie het toch als een vorm van alkopen. Le Roy mocht zo hier en daar een stukje openbaar groen aankleden, maar als de buurtbewoners daar net hun draai gevonden hadden, kwam er weer een of andere wethouder die bang was dat het zaakje uit de hand ging lopen. Zeiden ze: ja, maar we kunnen hem niet zomaar de straat opsturen. Nou weet je wat, we maken hem ereburger.'

Op weg naar zijn land, samen op de fiets van Oranjewoud naar Mildam: 'U vindt me zeker een eigenwijs projectiel. Ik word ook wel eens moe van dit alles. Ik heb honderd lezingen gegeven in heel Europa. Zie nodig me nog steeds uit, maar om nu voor de honderdste keer het verhaal te vertellen en dan te horen te krijgen: heel interessant, maar we doen er niets mee. Ik heb

een eredoctoraat in Braunschweig vanwege mijn werk. Met de mededeling: maar je werk voeren we niet uit. Ik krijg overal eremedailles, maar achter me zuigen ze m'n hele corpus leeg. Alle projecten waar ik mee bezig was, zijn door de politie weer verwijderd, opgeruimd, afgebroken, weg. Of ik ontmoedigd ben? Lief dat u het vraagt, maar nee. Ik werk. Ik bouw op mijn prive-terrein die beroemde kathedraal in Mildam. Vrij voor iedereen te bezichtigen. Over zoveel tijd bouwen ze er een hek omheen. Dan moet iedereen entree betalen.'

We lopen over het groene pad in de richting van de torens. Rechthoekige massieve bouwwerken van negen meter hoog. Alle stenen staan los, er is geen cement aan te pas gekomen, maar ze staan ook onwrikbaar vast. Ze zijn opgebouwd uit oude straattegels; de massieve kern bestaat uit willekeurige brokstukken, laag op laag gestapeld en sluitend, als delen van een legpuzzel. Voor de buitenkant gebruikte hij tegels waarvan minstens twee zijden onbeschadigd waren. Ondanks het feit dat de zijanten licht naar binnen hellen - een opzettelijk effect - zien ze er oetstevig uit.

Je kunt ze door hun gestapelde constructie als wattertorens beschouwen, legt Le Roy uit. 'Over het hele oppervlak wordt het regenwater naar binnen gezogen door het zand dat aan de oude tegels is blijven hangen. Tussen de horizontale steenlagen wordt verdamping tegengegaan. Een ideale atmosfeer voor alles wat leeft en groeit. Aan de voet van de toren is een trapseggenwies met steenformaties in fraaie vormen en kleuren, overdekt met een wolk van zachtroze bloemen.'

Mooi, laat ik me ontvallen.

Dat is weer helemaal verkeerd. 'Er is niks mooi,' klinkt het korzelig. 'Die plantjes interesseren me niet. Verleden jaar stond hier niks, volgend jaar staat er wat anders. Als ik moet varen op esthetische principes, ben ik verloren. Dan haalt u me uit een proces. Dan doe ik niets meer.'

Maar als we ons een weg banen door een dicht woud van kiefkruid, brandnetels en prikkende braamtakken en ik minutenlang zonder morren in het gefilterde licht achter hem aan zwoev, wordt hij weer wat milder, en wijst zowaar iets moois aan: 'Hier, de witte kastanje. De aesculus parviflora. Een heel bijzondere jongen. Die bloeit nu. En zie je dat bessenkoraal? Rode rijkdommen! En de bergvlinder, en hier: de gevlekte dove-netel. Wat u een woekeraar noemt.'

Teruglopend overzien we het kathedrale landschap van Le Roy, waar stenen vormen en bouwsels hun plaats hebben gevonden, in raadselachtige harmonie met de natuur. Het is meer dan een mooi plaatje, het is een duivels paradijs. 'Hier ligt het antwoord,' zegt hij. 'Of weet u de vraag niet meer? Die Belgische Nobelprijswinnaar, die wilde weten: wat kan één man presteren in ruimte en tijd. Heb ik het antwoord gegeven of niet? Twaalfduizend ton steen is hier gestort en met blote handen verwerkt. Niemand doet me dit na.'

Het ziet er maar uit dat het waar is. **LN**

de torenflats in de verte. Toen hij 'klaar' was - het woord is in Le Roy-verband natuurlijk ongepast - liet hij het gebied verder wilderen. Enkele jaren later kreeg hij de gemeente Heerenveen zover dat ze gratis de hele fundering van de oude gevangenis op zijn land lieten storten. Hij zette planten tussen de steenformaties, strooide er zaad over en wachtte weer een paar jaar. De natuur ging haar gang. Kalkspecie tussen de stenen spoelde uit. Le Roy: 'Alles groeide door elkaar heen en naar elkaar toe. Tussen het atelier en een oorspronkelijk stukje berken-cikendbos liet ik een kleine waterpartij uitgraven die nu tienmaal zo groot is. Alle structuren gingen zich onderling verweven. Schoonheid verdween om plaats te maken voor nieuwe, zo u wilt esthetische waarden. Schoonheid is vergankelijk. Alles is en blijft in beweging.'

Het was de Belgische chemicus en Nobelprijswinnaar Prigogine die met zijn studie over het ontstaan van complexiteit in samenhang met ruimte en tijd voor Le Roy de volgende bouwfase inluidde. Wat kan één mens in ruimte en tijd presteren? Deze vraag van Prigogine drong zich steeds sterker aan Le Roy op. Hij nam het besluit om de wilde tuin in Mildam als fundering te beschouwen voor de bouw van een eekathedraal: een ruimtelijke structuur die zich eendeloos in ruimte en tijd kan ontwikkelen, op basis van een onderlinge samenwerking tussen mensen, planten en dieren. 'En zonder hulp van machines. Ik heb alles op dat land met mijn blote handen versleept en gebouwd. Het is niet dat ik tegen machines ben, maar ik gebruik ze niet. Ik kan tel die brokken puin gewoon. Hoe dacht je dat ze vroeger piramides bouwden?'